

Jan Heller osmdesátníkem

Pavel Spunar

Rodina autorů a čtenářů časopisu *Religio* má zvláštní důvod k srdečnému blahopřání čerstvému jubilatovi. Profesor Evangelické teologické fakulty Karlovy univerzity v Praze, Jan Heller (*22.4. 1925), starozákoník a religionista, stál u kolébky Společnosti pro studium náboženství (dnes České společnosti pro studium náboženství) a jako první vedoucí redaktor pomohl na svět i její vědecké revui *Religio*.

Vraťme se trochu zpět. Roku 1989 byla česká religionistika v troskách. Orientalista Otakar Pertold, který ji na Karlově univerzitě založil a stal se jejím prvním profesorem, byl již dávno mrtev († 1965), a kromě toho stolice byla po roce 1948 zrušena a obor pohltila etnografie. Naději vykřesal až o dvě generace mladší teolog Jan Heller, který po předchozí habilitaci byl v roce 1970 na Komenského bohoslovecké fakultě v Praze jmenován profesorem religionistiky. Úkoly byly nemalé. Obor se znovu konstituoval a biblista Jan Heller nechtěl ani v svých starozákonních studiích polevit. Musel se rozkročit do dvou stran a na obou stejně odpovědně pracovat vědecky i pedagogicky.

Religionistika měla a vždy má blízko k filozofii. Jan Heller vycházel z existencialismu zprostředkovaného v Praze Janem Patočkou a v Basi-

**Jan Heller na konferenci
„The Bible and Its Traditions –
the Bible in Intercultural
Communication“**

Bechyně, květen 1992
(foto archiv ČSSN)

leji Karlem Jaspersem. Později se přikláněl k personalismu Martina Bubera, zdůrazňujícího význam „vztahu“. Filozofické poučení mělo význam i pro Hellerovo pojetí religionistiky. Nešel proslapanými cestami, ale hledal svá témata i přístupy. V knize *Starověká náboženství* (Praha: Kalich 1978, ²1988), vycházející z jeho biblické orientace, podal podrobný přehled náboženských tradic starověkého Egypta, Mezopotámie a Syropalestiny, přičemž nově osvětlil zejména etickou koncepci předizraelského Kanaanu. Ve starověku zůstával i při promyšlení tzv. „etického zlomu“, vyvolaného krizí magické koncepce a datovatelného do 8.-6. stol. př.n.l.; stačí pročíst jeho základní práci *Nástin religionistiky* (Praha: Kalich 1988, ²2004), v níž představil i svou responzivní hypotézu o původu náboženství, které – podle jeho názoru – kontinuálně vzniká jako lidský pokus odpovédět na otázku po smyslu života, jenž je vždy neúprosně konečný. Co je poslední pravdou? Právě touto cestou se rodí náboženství.

Vstup do postkomunistické éry byl pro všechny otřesen, nadějí do budoucna i příležitostí k svobodné práci. Také religionistika, popelka společenských věd, měla teprve vzlétnout. Profesor Jan Heller se postaral, aby se mohla konstituovat jako respektovaná vědecká disciplína. Zajistil jí důstojné postavení nejprve v akademickém prostředí a později na univerzitách. Brněnské středisko je nejpřesvědčivějším důkazem.

Je samozřejmé, že soudobá religionistika má mnoho podob. Je důležité, že Jan Heller nebyl nikdy doktrinářem a působení religionistické společnosti i jejího časopisu otevřel do všech směrů. Religionistika je pro něj samostatnou vědeckou disciplínou, která vykládá lidský podíl při vzniku náboženství a vyhýbá se jakémukoli hodnocení. Nechápe ji jako normu, která si činí nároky na člověka, ale naopak jako výpověď, která reflektuje „náboženské dění“, aniž by si činila nárok na jakékoli poslední soudy. Tento způsob uvažování bývá někdy kritizován, protože se vyhýbá apriorním měřítkům, ale věda neunes nadřazovat jedno náboženství nad druhé. Všechna hledají a nacházejí jen zčásti.

Není lehké navazovat na Hellerovo poselství pro další působení v oboru i časopisu. Děkujeme za příklad a jubilantovi slibujeme, že zůstaneme otevření, tolerantní a skromní.